

A beszédértés, a beszéd megértésének folyamata és a beszédértést vizsgáló hazai tesztek

Surányi Sára

Jelen írásunk röviden összefoglalja a beszédfeldolgozás folyamatait, valamint ismerteti néhány, a hazai szakterületen alkalmazható beszédértési tesztet. Miközben hazai és nemzetközi szakterületen is jelentősek a beszéd kifejezését vizsgáló tesztek (lásd például a GMP diagnosztika beszéd kifejezését mérő tesztjei vagy a fonológiai tudatosságot mérő teszt [Jordanidisz, 2017]), addig hazai szakterületen a beszédértést vizsgáló tesztek kevesebb számban vannak jelen. Ugyanakkor a beszéd értésének vizsgálata szükséges az óvodáskor végén és az iskolába lépés előtt, ugyanis -- a fonológiai tudatosság megfelelő fejlettsége mellett -- a hallott szöveg értése elengedhetetlen feltétele az írásbeliség - olvasás- és írástanulás - kezdetén a beszédértés megfelelő fejlettsége.

A beszédfeldolgozás folyamatában az anyanyelv fejlődése fokozatosan vezet a teljes nyelvi kommunikáció kialakulásához mind a beszédben, mind az írásban. Ebben a nagyon hosszú tanulási folyamatban formálódik gondolataink és érzelmeink közlése embertársainkkal, és viszont is, mások közlésének befogadása és megértése is. Ennek a folyamatnak a biológiai feltétele az ép idegrendszeri működés és szerveződés, az ép hallás és az ép beszédszervek, illetve nélkülözhetetlen a stimuláló és beszélő környezet megteremtése. Ezek harmonikus fejlődése a beszédprodukciónak és a beszédpercepciónak a készségek és képességek kialakulásának az alapja. Míg az expresszív nyelv közvetlenül hallható, így teljes folyamatában végigkövethető, mérhető, addig nyelvi dekódolás folyamata egy olyan rejtett mechanizmus, amit csak közvetve tudunk mérni, tehát csak pontos mérési eszközökkel tudjuk felmérni egy gyermek teljesítésének állapotát.

Sokkal többet tudunk a beszélés jellemzőiről, mint a beszédfeldolgozásról, pedig a kettő egymással szorosán összekapcsolódik. Míg fejlődésük folyamatos, addig a beszéd észlelése és megértése időben valamilyen szinten mindig megelőzi az expresszív beszédet, illetve nagyon sok kognitív folyamat alapját képezi. (Gósy, 2022). A beszédfeldolgozásnak két nagy szakasza van, a beszéd észlelése és a beszéd megértése. Mindkettő több szintből épül fel, és harmonikus együttműködésük biztosítja, hogy a hallott jelenségeket, nyelvi jelrendszereket kódolni tudjuk és azokat mi is létre tudjuk hozni. A következő ábra a beszédfeldolgozás hierarchikus felépítését mutatja be.

A beszédmegértés hierarchikus felépítésű modellje (Gósy, 2005, 148.)

Amint látható, a mechanizmus alapfeltétele az ép hallás, ami a környezet akusztikai ingereit dolgozza fel. A hallás által különítjük el a beszédet más hangoktól, hangjelenségektől, zörejektől. A következő szint a beszéd észlelése; ezen a szinten tudjuk azonosítani a beszéd hangjait, hangkapcsolatait és a hangsorait, attól függetlenül, hogy a beszéd kiejtése, a beszéd hangszíne vagy a tempója változik. A beszéd megértése jelenti a szavak, szókapcsolatok, mondatok, szövegnek a megértését. Ennek során a nyelvtani szerkezet és a jelentés felismerése összekapcsolódik, ez eredményezi a szavak és a rövidebb közlések feldolgozását. A legmagasabb szinten történik az elhangzottak értelmezése, vagyis ekkor az eddigi beszédfeldolgozás kiegészül a mögöttes tartalmak felismerésével.

A nyelvi fejlődés vizsgálatára irányuló standardizált tesztek jellemzőit a következő táblázatban összegeztük.

Az eljárás megnevezése	Mit vizsgál?	Korosztály (év)
LAPP szókincsvizsgálat	aktív szókincs	3–8
Gardner-teszt	aktív szókincs	2;0–11;11
PPVT	passzív szókincs	2;6–18
Meixner-féle szókincspróba	aktív szókincs, szótanulás	4–18
PPL	nyelvtani fejlődés	3–8
TROG-H	nyelvtani szerkezetek megértése	3–14
DIFER (anyanyelvi nevelés rész)	bezdhanghallás, relációsókincs	4–8
Sindelar-féle szűrővizsgálat	figyelem, észlelés, intermodális kódolás (észlelési területekösszekapcsolása), emlékezet, szerialitás, téri tájékozódás)	5–7 (bizonyos részletei idősebbeknek)
GMP-diagnosztika	beszédészlelés, beszédmegértés	3–14

Az anyanyelvi fejlődést vizsgáló tesztek célja, célcsoportja (Szántó, 2017, 65–68.)

Ezek közül a beszédfeldolgozás területét, részterületeit a következő tesztek vizsgálják: a Peabody Picture Vocabulary Test; Peabody kép és szókincs teszt (PPVT, Dunn, Dunn, 1965) és a (Test for Reception of Grammar-Hungarian; Nyelvtani Szerkezetek Megértése Teszt (TROG-H, Bishop, 1983; Lukács, Győri, Rózsa, 2013).

A PPVT a gyermek passzív szókincsét méri fel kép és szó párosítás útján, ebből 175 db van. Ezt az eljárást Lloyd M. Dunn dolgozta ki és standardizálta 1965-ben, hazai adaptált változata pedig Csányi Yvonne nevéhez fűződik. A PPL egy nyelvfejlődési szűrővizsgálat, ami Pléh Csaba, Palotás Gábor és Lőrík József alkotott meg ezt nevezzük igazából Token-tesztnak. Célja megállapítani 3–8 éves gyermekeknél a nyelvtani fejlődési szintet. Négy részből áll, amelyek közül az első három a produkciós készséget méri és a negyedik a megértést vizsgálja. Ez a mérési eljárás igazából egy előszűrő vizsgálat és nem egy finom, pontos diagnosztikai módszer.

A TROG-H a nyelvtani megértést vizsgálja 3-14 éves korig. 72 tételből áll, melyek egyenként négy darab színes rajzolt képet tartalmaznak. A TROG (Test for the Reception of Grammar) sztenderdizált mérőeszközt Dorothy Bishop fejlesztette ki 1983-ban, kutatási célra, mellyel vizsgálható a speciális nyelvfejlődési zavart mutató gyerekek nyelvi megértése. Magyar nyelvre való sztenderdizálása 2012-ben zárult le.

A beszéd dekódolási folyamatának -a fentiekben is megjelenített- három nagy területét, a hallás, beszédészlelési és beszédmegértési szintek, illetve a beszéd értelmezésének, az asszociációs szint finom vizsgáltának hazai diagnosztikus eljárását dr. Gósy Mária fejlesztette ki 1984 és 1988 között. Ez sztenderdizált mérőeszköz, 3-13 éves kor között engedi vizsgálni a gyermekek beszédfeldolgozási mechanizmusait,

mindazon részfolyamatokkal együtt, amelyek az anyanyelv hangzó és írott formájának elsajátításához szükségesek. (Gósy, 1995)

Maga az egész diagnosztikai eljárás 20 elemre bontható, A hallás vizsgálata, GMP1-től a Megkésett, akadályozott beszédfejlődésű gyermekek vizsgálata, GMP20-ig. A mérések célja kiszűrni és megállapítani a lehetséges elmaradást vagy zavart, annak helyét, típusát, mértékét a beszédpercepció területen.

Szakirodalom

Bishop, D. V. M. (1983): Test for the Reception of Grammar. OS Hungary, Budapest.

Dunn, L. M., Dunn, D. M. (2007): Peabody picture vocabulary test. American Guidance Service, Circle Pines

Gósy M. (1995): GMP-diagnosztika, A beszédészlelés és a beszédmegértés folyamatának vizsgálata. Nikol, Budapest

Gósy M. (2005): Pszicholingvisztika. Osiris Kiadó, Budapest

Gósy M. (2022): Az anyanyelvi beszédészlelés és beszédmegértés egy meghatározó szakasza. Gyermeknevelés 10(1), 8–22.

Jordanidisz Á. (2017): Magyar anyanyelvű gyerekek fonológiai tudatosságának fejlődése. In: Bóna J. (Ed.) Új utak a gyermeknyelvi kutatásokban. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Lukács Á., Győri M., Rózsa S. (2013): TROG-H. Új sztenderdizált módszer a nyelvtani megértés fejlődésének vizsgálatára. Gyógypedagógiai Szemle, 91(1), 1–21.

Szántó A. (2017): Beszédfeldolgozási folyamatok változásai a fejlesztés függvényében. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest